

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philosophical Sciences. Vol. 2(88)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філософські науки. Вип. 2(88)

ISSN: 2663-7650

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО RELIGIOUS STUDIES

UDC001:061.2:2 (477)

DOI 10.35433/Philosophical Sciences.2(88).2020.5-19

РЕЛІГІЄЗНАВЧА УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Л. О. Філіпович*

Стаття присвячена важливому ювілею в житті вітчизняного релігієзнавства – 25-річчю членства Української асоціації релігієзнавців (УАР) у найавторитетнішій міжнародній професійній спілці дослідників релігії – Міжнародній асоціації історії релігій (IAHR), яка була заснована в 1950 році на 7-му Конгресі істориків релігії в Амстердамі. Автор осмислює значення цього історичного кроку – входження українських вчених до міжнародного наукового співтовариства – як для вітчизняної, так і світової науки. В статті розглядається передісторія наукової інкорпорації релігієзнавців України до світового наукового середовища, перші кроки українських вчених на міжнародній арені, їх участь в конгресах, конференціях, знайомство з провідними науковими школами в галузі релігієзнавства та видатними їх представниками. Показана далекоглядність керівництва Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ та Української асоціації релігієзнавців в їх різновекторних наукових та інституційних орієнтаціях. Детально досліджуються процес і процедура вступу УАР до IAHR. На основі віднайдених унікальних документів встановлена точна дата прийняття України як національної асоціації до складу IAHR.

Проаналізована діяльність релігієзнавчої наукової спільноти як на українських, так і міжнародних теренах. Констатовано, що середина 90-х років ХХ ст., з якими збігся вступ УАР до IAHR, для вітчизняного релігієзнавства виявилася надзвичайно важливим періодом його становлення. Релігієзнавство фактично конституювалося як нова сфера гуманітарного знання – наука про релігію. Автор акумулює всю інформацію про учасників процесу створення і розвитку науки про релігію в Україні, називає основні групи виконавців намічених планів, показує системність дій і наполегливість учасників в реалізації правильно обраної стратегії. Доведено, що завдяки зусиллям піонерів

---

* Доктор філософських наук, професор, завідувач відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства (Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної Академії наук України)
lfilip56@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0886-3965

українського релігієзнавства нині в Україні з'явилося багато дослідницьких, просвітницьких, навчальних й інформаційних ініціатив, які свідчать про успішний розвиток науки про релігію. Сучасний стан релігієзнавства, зокрема аналіз УАР, дає підстави для впевненості у перспективах релігієзнавства як в Україні, так за кордоном.

Ключові слова: Українська асоціація релігієзнавців (УАР), релігієзнавство, інституалізація, статут, правління, Відділення релігієзнавства, Анатолій Колодний, Людмила Филипович.

RELIGIOUS SCIENCE UKRAINE AS A SUBJECT OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC ACTIVITY

L. O. Fylypovych

The article is dedicated to an important anniversary in the life of national religious studies - the 25th anniversary of membership of the Ukrainian Association of Religious Studies (UAR) in the most authoritative international trade union of religious researchers - International Association for the History of Religions (IAHR), which was founded in 1950 at the 7th Congress of Historians of Religion in Amsterdam. The author comprehends the significance of this historical step - the entry of Ukrainian scientists into the international scientific community - for both domestic and world science. The article examines the prehistory of scientific incorporation of Ukrainian religious scholars into the world scientific environment, the first steps of Ukrainian scientists in the international arena, their participation in congresses, conferences, acquaintance with leading scientific schools in the field of religious studies and their prominent representatives. The foresight of the management of the Department of Religious Studies of the Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ukrainian Association of Religious Studies in their different scientific and institutional orientations is shown. The process and procedure of UAR accession to the IAHR are investigated in detail. Based on the found unique documents, the exact date of Ukraine's accession as a national association to the IAHR has been established.

The activity of the religious scientific community in both Ukrainian and international territories is analyzed. It is stated that the middle of the 90s of the XX century, which coincided with the accession of the UAR to the IAHR, for domestic religious studies was an extremely important period of its formation. Religious studies was actually constituted as a new field of humanities - the science of religion. The author accumulates all the information about the participants in the process of creation and development of the science of religion in Ukraine, names the main groups of executors of the planned plans, shows the systematic actions and persistence of the participants in implementing the right strategy. It is proved that thanks to the efforts of the pioneers of Ukrainian religious studies, many research, educational, training and information initiatives have appeared in Ukraine today, which testify to the successful development of the science of religion. The current state of religious studies, in particular the analysis of the Ukrainian Academy of Sciences, provides grounds for confidence in the prospects of religious studies in Ukraine and abroad.

Key words: Ukrainian Association of Religious Studies (UAR), religious studies, institutionalization, charter, board, Department of Religious Studies, Anatoliy Kolodny, Lyudmyla Filipovych.

Постановка проблеми та ступінь наукової розробленості.

Загальновідомо, що Україна, перебуваючи у складі СРСР, не мала своєї державної суб'єктності. Вона підпорядковувалася центральним

радянським органам влади, в т. ч. і щодо наукової активності. Все визначала Москва: що і як досліджувати. Враховуючи високий рівень релігійності в Україні, її науковці були зорієнтовані на

подолання релігійних пережитків і формування атеїстичної свідомості. Все, що було пов'язано із вивченням реальної історії релігії, особливостей релігійності українців, взаємодії релігійних і національних чинників, духовного життя конфесійних громад, ролі церкви і священників у житті народу, вплив релігії на розвиток культури, мови, свідомості тощо, підлягало забороні. Дозволені комуністичною владою теми виходили за межі класичної науки про релігію. Через це науковці з Києва, не говорячи вже про Полтаву, Харків, Львів чи Одесу, не були присутні в світовому науковому просторі, вони не часто запрошувались до складу радянських делегацій на різні міжнародні наукові форуми. Там монопольні позиції належали москвичам і ленінградцям, визнаним лідерам у вивченні релігії. Через приватні контакти українські науковці мали інформацію про міжнародні професійні товариства, зокрема про Міжнародну асоціацію історії релігій – International Association for the History of Religions (IAHR), куди входило і радянське товариство, але конкурувати з центром шансів не було.

Мета статті – ознайомити широкий науковий загал із постановом, інституціоналізацією та міжнародною діяльністю релігієзнавчої спільноти в незалежній Україні.

Дискусія та результати. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин Україна не мала доступу до монополізованої інформації про наукове життя закордоння. Українські вчені, якщо і виїжджали, то по дуже обмеженій квоті і не самостійно, а в складі радянської делегації. Київ в ієрархії наукового релігієзнавчого представництва завжди був на третьому місці після Москви і Ленінграда. Наукове товариство СРСР в IAHR

презентувала Маріанна Шахнович (Ленінградський університет), яка була секретарем радянської організації дослідників релігії (скоріше товариства атеїстів). Завдяки знанню англійської мови, вона чи не єдина мала можливість спілкуватися із науковцями Європи та Америки. М. Шахнович й досі очолює російську структуру, яка підтримує зв'язки з IAHR. Із розпадом в 1991 році Союзу РСР росіяни успадкували радянське товариство та право перебування в IAHR. Ділитися з українцями, як із науковцями з інших республіками колишнього СРСР спільною спадщиною вони не збиралися. Тому українцям прийшлося все вибудувувати з нуля.

Увійти в міжнародний релігієзнавчий простір виявилось досить складно: не було ресурсів (людських, фінансових), досвіду, зв'язків. Стримуючим чинником стало масове незнання науковцями України англійської мови науковцями України. Але вони усвідомлювали важливість презентації української науки за кордоном. Засновники національної асоціації дослідників релігії серед амбітних планів роботи зафіксували намір зруйнувати "берлінську стіну" і в науці про релігію [1: 86-87]. Про це вже в першому проекті робочого плану УАР на 1993 рік Правління УАР так і записало: "Налагодити творчі зв'язки з міжнародними релігієзнавчими організаціями. Вирішити питання вступу до Міжнародної асоціації релігієзнавців" [2].

Впродовж першого року діяльності Української асоціації релігієзнавців вдалося: конституювати нову спеціальність – релігієзнавство (031) і наукову галузь релігієзнавство (09.00.11); створити систему підготовки бакалаврів і магістрів з релігієзнавства; акредитувати спеціальність, отримати ліцензії на підготовку релігієзнавців;

створити систему післядипломної підготовки спеціалістів вищої кваліфікації через аспірантуру й докторантуру; розробити й скласти навчальні плани, програми, написати низку підручників й посібників; започаткувати видання наукових журналів з релігієзнавства; організувати і провести низку конференцій; налагодити зв'язки з представниками релігійних організацій і надавати допомогу у створенні богословських факультетів (багато релігієзнавців і досі викладають в духовних закладах); налагодити контакти із державними органами влади в сфері ДЦВ як в центрі, так і на місцях; створити консультативну та експертну співпрацю з мас-медіа тощо.

Найскладнішим виявилось налагодження творчих зв'язків з міжнародними релігієзнавчими організаціям, участь вітчизняних науковців у конференціях за кордоном. Крім високої академічної підготовки, здатності до актуальних досліджень з релігієзнавчої проблематики, вміння спілкуватися в науковому середовищі, знання мови, гостро постали й фінансові питання. Неможливість оплатити свою участь у міжнародних заходах стримувало українців від активної присутності за кордоном. Треба визнати, що міжнародні професійні організації (Society for the Scientific Study of Religion – SSSR, European Association for the Study of Religion – EASR, IAHR) старалися нам допомогти, оплачували проїзд, проживання, але не у повному обсязі. Вагому частку в фінансовій підтримці забезпечила Міжнародна академія свободи релігії та віровизнань (International Academy for Freedom of Religion and Belief – IAFRB) та окремі її члени, зокрема Церква Ісуса Христа святих останній днів та Церква Адвентистів сьомого дня. Україна як держава і досі не усвідомлює важливості цієї сфери

наукової діяльності, перекладаючи все на плечі самих науковців. Наукові інституції та університети не оплачують закордонні відрядження своїм співробітникам через відсутність належного фінансування.

Зауважимо, що через зазначені обставини, а також пострадянську інерцію і страх вітчизняні науковці до середини 90-х років інформацією про міжнародні заходи особливо не цікавилися. Переломним став 1994 рік, коли за ініціативи Української правничої фундації в Києві була проведена перша міжнародна конференція "Свобода віровизнання, Церква та держава в Україні". Тоді в Україну приїхала чисельна делегація експертів з релігійної свободи з-за кордону. В конференції взяли участь юристи, релігієзнавці, історики, державні службовці, депутати парламенту. Як результат такого успішного співробітництва вже 4-6 грудня 1995 року в Києві відбулася релігієзнавча конференція за підтримки IAFRB, на яку прибули дослідники з Греції (Г. Канідарис), Іспанії (Г. Моран), Італії (С. Феррарі), Швейцарії (Г. Россі), США (Л. Бузбі, К. Дьюрем, Б. Біч) та ін. [3: 44]. Експертна зустріч, яка мала чисто практичну спрямованість – з'ясувати наскільки демократичними є законодавство України в сфері свободи совісті, – висвітлила й низку теоретичних проблем, які вимагали фокусного вирішення.

В середині 1995 року вперше за межі України у Польщу виїхала делегація українських релігієзнавців у Польщу, що також можна вважати віхою в розвитку міжнародних зав'язків УАР. У Кракові за ініціативи професора Ірени Боровик відбулася наукова конференція у Ягеллонському університеті про нові релігійні феномени в Центральній і Східній Європі після падіння комунізму. Саме там науковці з України налагодили перші персональні контакти з

представниками закордонної науки про релігію: професор І. Боровик (Польща), професор Г. Гжимала-Мощинська (Польща), професор А. Баркер (Велика Британія) та ін. Відтак українці отримали інформацію про міжнародну наукову спільноту з перших рук. І тут особлива роль належить польським колегам. З середини 90-х років ХХ ст. почалися регулярні консультації, фокусна допомога зарубіжних колег у презентації України за кордоном. Нас стали запрошувати в Європу та США на наукові конференції і конгреси.

Завдяки підтримці Польщі Україна долучилася до створення у 1995 році Міжнародної асоціації вивчення релігії в Східній і Центральній Європі (International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association – ISORECEA), ставши її співзасновником [4].

У 1995 році вперше в США поїхав керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України професор А. Колодний, де взяв участь у симпозиумі з релігійної свободи (Прово, Юта). З того часу Україна мала своїх представників на щорічних конгресах, розширюючи поле контактів. З 1996 року українські релігієзнавці почали їздити до США на щорічні конгреси SSSR. Завдяки підтримці професора А. Баркер, Україна стала членом SSSR, наукової асоціації, з якою вона тісно співпрацювала аж до 2003 року. Українські вчені, зокрема Л. Филипович, Д. Кирюхін, А. Юраш, брали участь у конгресах [5: 135]. Тривалі роки УАР отримувала відомий, авторитетний журнал цієї асоціації – Journal for the Scientific Study of Religion (JSSR), який є у фондах й бібліотеки УАР.

Наукові конгреси та конференції дали можливість зорієнтуватися в актуальних проблемах сучасного релігієзнавства, скоординувати і власні наукові інтереси. Ці заходи

стали дієвою формою знайомства українців із західною наукою, зі світовими асоціаціями, і, навпаки, – науковий Захід побачив нового суб'єкта процесу консолідації наукових кадрів з територій, які десятиліттями були закриті від нього.

Знайомство з провідними релігієзнавцями світу, членами різноманітних асоціацій, товариств, читання фахових журналів, слухання доповідей і власні виступи на конференціях, друк статей в іноземних журналах спонукали до нагальної необхідності приєднатися до міжнародних організацій. Консультації з вченими з різних країн, які рекомендували звернутися до керівництва асоціації, завершилися зверненням вже існуючої національної Асоціації релігієзнавців про вступ до IANR.

Саме на цих конгресах відбулося знайомство з членами та керівництвом IANR, яке на той час очолював Міхаел Пай (1995-2000). Зв'язок підтримували через генерального секретаря Арміна Гірца (1995-2005). Велику допомогу надавала Розалінд Хакетт (2005-2015) і Тім Йенсен, спочатку як генеральний секретар, а з 2015 року – як президент IANR. Відносини з Т. Йенсеном були досить продуктивними, він відвідав Україну і був присутній на святкуванні ювілею УАР. Президент IANR переконався, що релігієзнавча спільнота в Україні існує не лише на папері через щорічні внески, а й в реальності. Тім Йенсен здружився з молодими українськими науковцями з МАР.

Від моменту свого постання УАР бачила перспективу свого членства в міжнародних професійних товариствах, в т.ч. і в IANR. Відсутність наполегливості у процесі приєднання до IANR, яке фактично тривало до 1995 року, і своєї активної присутності там до 2000 року, можна

пояснити орієнтацією керівництва УАР в ті роки на IAFRB та SSSR. Поступово актуальність цих двох структур для українців зменшилася. IAFRB перетворилася на монопредставництво Церкви мормонів, з якою в УАР були прямі зв'язки у декількох проєктах (щорічні конференції з релігійної свободи, літні молодіжні школи з релігійної толерантності, видання журналу "Релігійна панорама", Центр релігійної інформації і свободи – CeRIF тощо). SSSR все більше американизувалась, фактично виключаючи представників з Європи та Азії, що мінімізувало міжнародні зв'язки України.

В 2000 році вітчизняні релігієзнавці вперше системно проаналізували стан міжнародного співробітництва. Про це свідчить засідання Вченої ради Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України від 11 квітня 2000 року. У підготовленому Л. Филипович аналізі, науковець зазначила, що для ширшого визнання українського релігієзнавства у світі необхідно пришвидшити роботу над відкриттям сторінки Відділення в системі Інтернет. Вона наголосила й на необхідності всім співробітникам активніше налагоджувати персональні наукові міжнародні зв'язки, для чого посилити вивчення англійської мови. Л. Филипович також підкреслила важливість відновлення наукових зв'язків з ближнім зарубіжжям. Члени УАР підтримали основні тези доповідача. Колеги О. Саган, І. Богачевська, В. Єленський, О. Титаренко запропонували видати збірку праць співробітників англійською мовою для реклами здобутків за кордоном, виготовлення англійськомовного буклету про Відділення релігієзнавства, пошук тревел-грантів через Інтернет для фінансування відряджень співробітників на конференції.

Першими реальними кроками стала участь А. Колодного, О. Сагана, Л. Филипович у міжнародній конференції в Ризі "Нові релігії в XXI столітті" у серпні 2000 року.

Л. Филипович була призначена відповідальною за міжнародну присутність України в світовому науковому просторі. УАР відстежувала перебування українських дослідників за кордоном, про що інформувалось в статтях і щорічних звітах УАР [6]. Говорячи про можливість міжнародної наукової співпраці, участі в конференціях, координатор постійно вказувала на необхідність вивчення англійської мови, оволодіння культурою наукового спілкування тощо [7].

На початку 2000-х рр. основна увага УАР перенеслася на співпрацю з більш масштабною і вселенською організацією IANR. З 2005 року, насамперед завдяки особистій участі президента УАР А. Колодного та його віце-президента, а також 2-х членів – С. Капранова і Л. Борисенко в IANR конгресі в Токіо відкрились нові можливості для співпраці.

На жаль, в архівах УАР не зберігся офіційний лист звернення до IANR, в якому Українська асоціація просить прийняти її в члени цієї організації. Але згадка про те, що такий лист надійшов до керівництва IANR, є в Бюлетені IANR за 1993 рік, № 27 (жовтень). Вересневий 26 номер Бюлетеню серед різних листів, які там надруковані (повідомлення про створення національних асоціацій), пише і про Україну: "Повідомлення надійшло від колеги в Києві, Україна, Професора Анатолія Колодного, про заснування Української асоціації дослідників релігії..." Заява України про приєднання до IANR може бути розглянута Міжнародним комітетом IANR, який планується провести у Парижі [8]. Бюлетень IANR № 32 повідомляє, що Українська асоціація була рекомендована на Паризькій

зустрічі, але все ще не приєдналась, тому і не була представлена як Африканська чи Індійська; однак, якщо ці асоціації вчасно подадуть заявку, то будуть прийняті [9]. Документи декілька разів нагадують про нових членів, які рекомендовані до прийняття [10].

Нарешті, в опублікованому Протоколі Генеральної асамблеї ІАНР від 12 серпня 1995 р., затвердженим 5 червня 1996 р. Виконавчим комітетом, читаємо про історичне рішення для УАР: "Міжнародний комітет рекомендував такі нові приєднання: Африканська асоціація вивчення релігії (регіональна асоціація) та національна асоціації на Кубі, Бельгії / Люксембурзі, Чехії, Індії, Новій Зеландії, Росія, Іспанія та Україна. Асоціації Бельго-Люксембургу, Чехії та Росії приєднуються як реорганізовані від попередніх організацій. Усі були прийняті одногосним голосуванням" [10].

У щорічному звіті генсекретаря за 1996 рік повідомляється про почату переписку УАР з керівництвом ІАНР щодо можливої співпраці з науковцями світу. Тобто з 1996 р. УАР вже стабільно згадується як національна організація, яка має афіліацію з ІАНР [10].

З середини 90-х років ХХ ст. ІАНР активно нарощувала свої потужності, будучи зацікавленою привернути нових членів, особливо з пострадянських територій. Тоді генеральний секретар активно спілкувався не тільки з українськими, а й російськими, прибалтійськими вченими. Виграшна позиція України була в тому, що тут з 1993 року централізоване єдине релігієзнавче товариство вже існувало й об'єднувало переважну більшість українських вчених, навіть богословів, тобто тих, хто вивчав і займався релігією. На час створення УАР таких виявилось в Україні понад

50 осіб. Країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва) були представлені поодинокими членами, а Росія мала декілька професійних товариств, які не могли визначити, хто буде представляти її інтереси в міжнародних асоціаціях.

Захід був натхненний розпадом СРСР – столітнім оплотом тоталітаризму й войовничого атеїзму, тому сприяв створенню незалежних держав, демократичних інституцій та ініціатив в них, в такий спосіб формуючи громадянське суспільство. Це стосувалося і сфери релігії, релігійної свободи. Кожний звіт ІАНР поповнювався переліком нових прийнятих національних асоціацій, особливо із третіх країн. Керівництво дуже пишалось своїми переговорними успіхами.

У звіті згадана УАР, з якою керівництво вело переписку, щоправда не дуже інтенсивну. З 1998 року інформація про УАР була постійною і щороку оновлювалася. Внутрішні ресурси УАР не давали можливість зібрати навіть ту мінімальну оплату, яка є пропуском до повноправного входження до ІАНР. До того ж 90-ті роки ХХ ст. були складними в економічному плані.

Як правило, прийняття до складу асоціації відбувається на конгресах, під час Генеральних Асамблей, які збиралися раз на 5 років. Українським науковцям не вдалося бути присутніми на тому конгресі в Мехіко (через фінансові причини), тому УАР не отримала документ про прийняття до ІАНР, як це УАР має від EASR – Membership certificate.

Середина 90-х років ХХ ст., з якими збігся вступ УАР до ІАНР, для вітчизняного релігієзнавства виявилася надзвичайно важливим періодом становлення і конституювання нової науки про релігію. Грандіозні плани, з якими виступили академічні вчені в сфері

гуманітарного знання, зокрема релігієзнавства, поступово вимальовувалися в продуману стратегію, яка колективно реалізовувалася ентузіастами цієї справи у низці великих проєктів. Крім серйозних внутрішніх завдань-викликів, які постали перед українськими вченими, вони не забували про необхідність своєї присутності в міжнародному просторі, з кожним роком нароцуючи там презентативність наукової України кількісно й якісно.

Через участь в міжнародних конференціях і конгресах, налагодження персональних та інституційних зв'язків із зарубіжними вченими та науковими центрами, обмін викладацькими та дослідницькими кадрами тощо українські вчені фактично відкривали наукову Україну для західної науки, яка традиційно всіх з пострадянського простору сприймала як "русские". Але за всієї спільності традицій наукової школи радянських часів українські дослідники релігії демонстрували інші підходи до історії релігійного розвитку своїх територій, інші оцінки нинішньої релігійної ситуації. УАР покликана була не просто замінити термін "атеїзм" на "релігієзнавство", а наповнити дослідницьке поле новим, не знаним досі нашим вченим значенням. Релігієзнавство мало стати справжньою наукою, а не ідеологічно-пропагандистським інструментом формування зневаги до релігії, релігійної свідомості.

З відкриттям кордонів українські науковці почали активно знайомитися із досвідом дослідження релігії в Європі та Америці. Адже інформація (книги, преса), що проникала в радянський простір, жорстко відбиралася. Переклади творів відомих філософів, релігієзнавців піддавалися цензурі. Відомий московський ІНІОН, де

зберігалися іншомовні джерела, – фактично закрита інституція, в якій користуватися фондами можна було тільки за спецдозволом. Переклади багатьох книжок робилися і зберігалися в спецхранах. Все, а тим більше гуманітарна наука, контролювалося КПРС і КДБ.

Крім завдань теоретичного, частково ідеологічного характеру, постали й практичні. Релігійне життя України, після отримання незалежності, стрімко змінювалося. Зростала кількість релігійних організацій і релігійних напрямків, з'являлися нові релігійні феномени, які потребували вивчення. Постала професійна спілка, робить висновок президент УАР А. Колодний, мала забезпечити трансформацію науки про релігію у відповідності до нових вимог часу. Народившись як "оберіг від розпорошення і засіб збереження кваліфікованих релігієзнавчих кадрів", УАР перетворилася на "вагоме підґрунтя збереження і розвитку релігієзнавчої науки в Україні" [11: 64].

Сьогодні "Українська Асоціація релігієзнавців" є всеукраїнським громадським об'єднанням, неурядовою та неприбутковою організацією. У пункті 1.2 Статуту організації зазначено, що Асоціація об'єднує на добровільних засадах вчених-релігієзнавців, викладачів релігієзнавчих дисциплін навчальних закладів, богословів, співробітників музеїв, інших просвітницьких установ, окремих фізичних осіб, базуючись на принципах загальнолюдських цінностей, свободи совісті, свободи думки, толерантності, взаємоповаги і солідарності [12].

УАР створювалася з метою розвитку вітчизняної релігієзнавчої науки та її включення в контекст міжнародних наукових досліджень; турбота про духовне відродження України, її народу; створення відповідних умов для духовної і світоглядної

самореалізації особистості, для утвердження свободи совісті й толерантності в суспільстві; захист інтересів членів Асоціації (2.1). У статуті прописані завдання УАР, серед яких не тільки суто наукове, а громадянське спрямування.

Визначаючи напрямки своєї діяльності, УАР виходить із глобальних і локальних викликів, виокремлюючи професійні/наукові та суспільні потреби, серед яких є місце і для міжнародної діяльності. Документами УАР визначено, що вона підтримує прямі міжнародні контакти і зв'язки, укладає відповідні угоди, а також відповідно до своєї мети та завдань здійснює інші заходи за межами України, що не суперечать законодавству та міжнародним зобов'язанням України. Присутність ВР УАР в міжнародному науковому просторі дозволило виконати декілька наукових проєктів з міжнародними центрами з історії релігії, релігійної свободи (Ягеллонський університет, Інститут релігієзнавства; Центр вивчення релігії і права; Російська академія держслужби; ІФ Білоруська АН тощо).

Таким чином, стратегія діяльності УАР була визначена в перші роки незалежного існування вітчизняної науки. Ставилось амбітне завдання – вивести українське релігієзнавство на міжнародний рівень, зробити його самостійною і самодостатньою складовою світової науки. Намічені плани потребували пошуку шляхів їх реалізації.

Після нетривалої розвідки про стан справ за кордоном та аналізу ситуації УАР визначилась, що треба з'ясувати:

1) визначити основні наукові центри дослідження релігії; з'ясувати основні напрямки їх діяльності; вийти на ці центри і заспілкуватися з ними, налагоджуючи інституційні і персональні відносини;

2) хто, де і що викладається (визначити університети, де існують

релігієзнавчі факультети; з'ясувати, за якими програмами ведеться підготовка релігієзнавців, які предмети вивчаються; хто викладає релігієзнавство);

3) які існують професійні товариства, організації, асоціації (дізнатися про найбільш впливові професійні об'єднання; з'ясувати порядок вступу й умови членства);

4) які й де проводяться конференції з релігієзнавства; тематику і місце проведення конференцій з релігієзнавчої пролематики;

5) які й де видаються професійні періодичні видання.

Перед УАР постало завдання: використати іноземний досвід вивчення релігії та імплементувати його на українські терени; пропагувати власні досягнення у справі вивчення релігії за кордоном; активно співпрацювати з міжнародним релігієзнавством, використовуючи різні форми співпраці (обмін кадрами, ідеями, літературою, досвідом, проведення конференцій, стажування, лекції, спільні проєкти, монографії тощо).

Для реалізації прийнятої програми необхідно було зібрати команду. Її основою стали члени УАР, які представляли наукові центри, освітні інституції та громадські організації.

Найбільш потужним є Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ. Створене у 1991 році Розпорядженням Президії НАН України, Відділення релігієзнавства (ВР) й нині успішно виконує ті завдання, які були перед ним поставлені. Але крім чисто наукових цілей, ВР взяло на себе й низку інших функцій – освітню, просвітницьку, інформаційну, координаційну, порадицьку, експертну, комунікаційну, медіаторську тощо. ВР постало локомотивом виведення українського релігієзнавства у міжнародний простір. Особливістю наукової та

організаційної роботи Відділення релігієзнавства є те, що воно співпрацює і з богословськими структурами.

Друга, найчисельніша, група УАР – це працівники закладів вищої освіти. Якщо донедавна ядро членів УАР складали наукові працівники, переважно ВР НАНУ, а численність вузівських представників на 2013 р. становила лише 37 % від загального членства, то на 2020 рік ситуація змінилась: з 170 зареєстрованих членів УАР 115 (майже 70 %) представники ЗВО. Викладачі спеціалізованих кафедр, відділень почали брати активну участь у міжнародних форумах, представляючи там не тільки свої вузи, але й УАР (КНУ, КПедУ, ЧНУ, ПрНУ, КУ, НаУКМА, ДДІШ, ТПУ, ППУ, ЖДУ, ОНУ, ХНУ та ін.). При цьому особливо активізувалась молодь – студенти й аспіранти.

Третя група – представники громадських організацій, але чисельно вони незначні.

Крім всеукраїнської УАР, яка об'єднує майже 200 членів, що гуртуються в 19 обласних осередках, і яка представлена в декількох міжнародних асоціаціях, існують в Україні й інші громадські об'єднання, пов'язані із вивченням релігії [13].

Останніми роками активізувалась Молодіжна асоціація релігієзнавців (МАР), яка нині відома як Майстерня академічного релігієзнавства. Заснована в 2004 році як спілка студентів, аспірантів, які вивчають релігію, МАР стає важливим презентантом українського релігієзнавства за кордоном. МАР проводить літні школи, видає свій журнал, виступає з цікавими ініціативами наукового та освітнього життя.

Існують й інші громадські об'єднання (частково інформресурси), які цікавляться релігією і котрі виходять в міжнародний простір:

Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова; Асоціація філософів і релігієзнавців; Центр ісламознавчих досліджень в Острозькій академії; Сходознавчий гурток Києво-Могилянської академії; Сходознавчий філософський семінар; Центр дослідження релігії НПУ ім. М. Драгоманова; Український центр ісламознавства; Інститут політико-правових та релігійних досліджень; Поліська наукова школа "Філософія та феноменологія релігії"; Портал Філософія і Релігієзнавство; Мережа Відкритого православ'я; Центр релігійної безпеки (Київ), інет проектом якого є Церкваріум; Western Esotericism studies in Ukraine; Центр міжконфесійного та міжрелігійного діалогу Лібертас (Львів); Український інститут стратегій глобального розвитку та адаптації; Центр релігієзнавчих досліджень і міжнародних духовних стосунків (Донецьк, зараз Київ); Інститут релігійної свободи; Релігійно-інформаційна служба України (РІСУ); Релігія в Україні; Релігійна правда; Духовний Фронт України; Духовна велич Львова; Кредо.юа; Центр дослідження нових релігійних течій (Харків); Центр дослідження духовної культури (Тернопіль); Центр компаративних досліджень релігії (Одеса); Українська Асоціація релігійної свободи (Київ); Practical Religious Studies; Радіо Лютер; Сходознавчий гурток. Не всі названі інституції однаково знані й активні, але вони поступово нарощують свої дослідницькі та просвітницькі потенції.

УАР є колективним (афілійованим) членом міжнародних організацій, тобто кожний член асоціації не персонально присутній в ІАНР, а як член УАР. Щороку УАР має фінансово підтвердити своє членство в міжнародних структурах – через сплату щорічного внеску. Від початку

2000-х рр. УАР стало постійним платником щорічних внесків і в ІАНР, і в ЕАСР. Правління Асоціації веде і затверджує реєстр дійсних членів Асоціації. Щороку реєстр доповнюється та оновлюється.

Нині УАР функціонує відповідно до останнього варіанту статуту, який було ухвалено позачерговою Конференцією Громадської організації "Українська Асоціація релігієзнавців" (Протокол № 1 від 23 вересня 2017 р.). Були присутні представники 20-ти обласних та міських місцевих осередків УАР. Всього – 35 осіб. Затвердили нову редакцію Статуту УАР [12], що пов'язано із необхідністю приведення Статуту УАР у відповідність до вимог підпункту 133.4.1 статті 133 Податкового кодексу України щодо діяльності неприбуткових організацій та Закону України "Про громадські об'єднання". Затвердили найменування УАР – Громадська організація "Українська асоціація релігієзнавців", (скорочене найменування – ГО "УАР"), назва УАР англійською мовою – "Ukrainian Association of Researchers of Religion", а також скорочену назву УАР англійською мовою – "UARR".

На Конференції було обрано нове керівництво ГО "УАР". Президентом УАР перебрано професора А. Колодного, а віце президентами обрано В. Докаша, О. Сагана, Л. Филипович, Р. Сітарчук. До Ради Правління увійшли члени УАР (А. Арістова, Е. Бистрицька, В. Бондаренко, О. Бучма, В. Докаш, С. Здіорук, А. Колодний, Г. Кулагіна-Стадніченко, О. Саган, Р. Сітарчук, Л. Филипович, Р. Халіков, Є. Харьковщенко, О. Шепетяк, А. Юраш, П. Яроцький), члени Ревізійної комісії (О. Бучма – голова, Г. Кулагіна-Стадніченко, Д. Базик, К. Недзельський) і всі голови обласних осередків.

Останній статут 2017, як і попередні два, підтвердив орієнтацію УАР на налагодження і зміцнення творчих зв'язків із міжнародними релігієзнавчими організаціями, в т. ч. з ІАНР, ЕАСР.

Масштабна, багатовекторна діяльність УАР потребує окремого дослідження. Частково вона описана в спеціальних збірках, присвячених 20- і 25-літтю УАР [14].

Підводячи підсумки своєї 20-літньої діяльності, УАР засвідчила, що "є всі підстави сказати, що вона (УАР) в науковому і практичному вимірі провела велику роботу й ознаменувала свій ювілей значимими здобутками, зокрема в теоретичному плані: опубліковано понад 420 монографій, наукових збірників, брошур і часописів, більше 1500 статей її членами в різних виданнях тощо" [15: 8-9].

Від 2014 наукове життя надзвичайно інтенсифікувалося, кількість інформації переважає допустимі норми. Щоб зрозуміти тенденції, які відбуваються в житті УАР, є сенс порівняти звіт 2014 і 2019 років [16], в яких системно підведені підсумки роботи УАР по всіх напрямках – видавничому, освітньому, конференційному, популяризаторському, кадровому тощо.

Книжка як текстовий формат інформації переїхала в інтернет. З усіма виданнями за ці роки можна познайомитися в Бібліотеці релігієзнавця, яка наявна в офісі УАР [17; 18; 19; 20]. Також ми розміщуємо авторські монографії всіх членів УАР на своїй сторінці в інеті - <https://ure-online.info/biblioteka/>.

За ці роки проведено чотири звітно-виборних конференцій УАР, на яких колегіально ухвалювалися важливі стратегієми для розвитку релігієзнавчої спільноти України. Проведено з півсотні засідань Правління УАР, які своїми рішеннями

втілювали стратегічні завдання. Щороку в Україні з релігієзнавчої проблематики відбувалося до двадцяти конференцій. Традиційними вже стали цикли конференцій "Релігійна свобода" (Київ), Історія релігій в Україні (Львів), Танчерівські читання (Київ), Релігія і соціум (Чернівці), Історія християнства (Тернопіль), Церква і держава (Полтава), Авраамічні релігії (Галич), Україна – Ватикан та ін.

Багато робить УАР для поширення наукових знань про релігію, члени якої виступають в широкій аудиторії як лектори, в ЗМІ як коментатори, у закладах вищої освіти як викладачі, в спеціалізованій аудиторії як науковці, перед державними діячами як експерти, перед релігійними лідерами як медіатори між суспільством/державою та церквою.

Сьогодні Україна бореться проти російської агресії, вступила в економічну кризу, епідемію COVID-19 і відповідно карантин. Рухнули відпрацьовані роками механізми наукового спілкування. Чи не вперше відмінили Всесвітній конгрес істориків релігії, який мав відбутися в Новій Зеландії. Але водночас зародилися нові форми комунікації.

УАР усвідомлює ті нагальні проблеми, які виникають в науковому і релігійному житті країни. Постійно актуалізує обговорення цих проблем, але загалом налаштоване, незважаючи на всі складнощі, оптимістично. Як підсумував президент УАР А. Колодний у своїй останній монографії, "будемо сподіватися, що нам пощастить здолати ті труднощі, які переживає нині наша наукова сфера. Наші здобутки виглядають вагомо, але завжди хочеться більшого і кращого" [21: 216].

УАР працює на благо України. І в цьому вона бачить сенс і мету свого буття [22:10]. Були більш плідні і менш продуктивні періоди діяльності

асоціації релігієзнавців. Про успішну діяльність УАР свідчать щорічні звіти обласних і центральних осередків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За роки свого існування УАР має величезні здобутки як для громадської організації. Наявність такого професійного об'єднання, як Українська асоціація релігієзнавців, свідчить про зрілість наукового середовища, яке усвідомлює необхідність інституалізації у формі громадської спільноти. Роки діяльності УАР були насичені різноманітними подіями, цікавими ініціативами, дивовижними науковими і комунікаційними відкриттями, які стали можливими в результаті наукової, просвітницької, видавничої активності релігієзнавців України на початку 90-х років ХХ ст., коли закладалися підвалини наступних успішних етапів діяльності українських вчених.

Сьогодні УАР – всесвітньо знане об'єднання українських дослідників релігії, організатор наукових заходів, модератор у сфері міжконфесійного та міжрелігійного діалогу, член низки міжнародних організацій з питань дослідження релігії. Важливим є те, що Асоціація працювала, шукала і знаходила своє місце у вирішенні складних і делікатних проблем практичного релігієзнавства, над їх теоретичним осмисленням. Цьому присвячені майже всі праці, видані під грифом УАР.

Українська Асоціація релігієзнавства – це активно і творчо працююча організація. Її діяльність зосереджена на дослідженні актуальних проблем релігієзнавчої науки, зокрема в їх українському контексті, науковому обґрунтуванні демократизації державно-конфесійних відносин, забезпеченні толерантності міжконфесійних відносин, налагодженні творчих відносин не тільки між українськими

релігієзнавчими інституціями, а й зарубіжними, на координації роботи українських науковців-релігієзнавців, діяльності щодо подальшого входження українського релігієзнавства у європейський і світовий релігієзнавчий простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Филипович Л. Історія Української асоціації релігієзнавців (УАР): постання та інституалізація // Українське релігієзнавство. 2019. № 87. С. 80–100.

2. Архів УАР. Історія. 1993-1995 рр. Плани роботи.

3. Бабій М. Свобода релігії: проблеми практичної реалізації // Українське релігієзнавство. 1996. № 1. С. 43–48.

4. International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association. Retrieved from: <https://www.isorecea.net/about-us> (last accessed: 15.10.2020).

5. Конференції, симпозиуми, круглі столи // Українське релігієзнавство. 2002. № 21. С. 135.

6. Колодний А., Филипович Л. Українське релігієзнавство в контексті світової релігійної науки // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія. Історія. Тернопіль. 2002. Вип. 4. С. 8–15.

7. Филипович Л. Міжнародна діяльність українських релігієзнавців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ure-online.info/int-act-ukr-gor/> (дата звернення: 15.10.2020).

8. Bulletin International Association for the History. 1993. №26. Retrieved from: <https://www.iahrweb.org/bulletins/IAHR%20Bulletin%2026-Sept%201993.pdf> (last accessed: 15.10.2020).

9. Bulletin International Association for the History of Religions. 1995. №32. Retrieved from:

<https://www.iahrweb.org/bulletins/IAHR%20Bulletin%2032-July-Aug%201995.pdf> (last accessed: 15.10.2020).

10. Bulletin International Association for the History of Religions. 1996. №34. Retrieved from: <https://www.iahrweb.org/bulletins/BUILL34-Aug96.pdf> (last accessed: 15.10.2020).

11. Колодний А. Історія Української Асоціації релігієзнавців. До 25-ліття заснування // Українське релігієзнавство. 2019. № 88. С. 60–73.

12. Статут Громадської організації "Українська Асоціація релігієзнавців". Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ukreligieznastvo.wordpress.com/uar/> (дата звернення: 15.10.2020).

13. Українська Асоціація релігієзнавців: 15 років науковому співтовариству. К. УАР, 2008. 48 с.

14. Академічному релігієзнавству в Україні – 25 років: постання і основні напрямки розвитку / За ред. А. Колодного. Київ: УАР, 2016. 60 с.

15. Бабій М., Филипович Л. Українська Асоціація релігієзнавців: двадцять років буття – здобутки й проблеми. Українське релігієзнавство. № 65. С. 5–10.

16. Архів УАР. Звіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ure-online.info/uarr-docs/?fbclid=IwAR380sy-elsnyVj0Gb2BAnUpWnabc2k04VuZgfZKMPFaAayWLUkHifCTnDI> (дата звернення: 15.10.2020).

17. Українська релігієзнавча енциклопедія. Бібліотека. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ure-online.info/biblioteka/> (дата звернення: 15.10.2020).

18. Історія релігії в Україні: у 10 т. / ред. А. Колодний [та ін.]; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. Сковороди. Від-ня релігієзнавства. К.: Український Центр духовної культури, 1996-2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ure->

online.info/ir/ (дата звернення: 15.10.2020).

19. Українське релігієзнавство: бюлетень / Укр. асоц. релігієзнавців, Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України; редкол.: А. Колодний (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Інтерсервіс. [Електронний ресурс]. Режим доступу: uars.info/index.php/uars (дата звернення: 15.10.2020).

20. Релігійна свобода: наук. щоріч. / Укр. асоц. релігієзнавців, Центр реліг. інформації, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Від-ня релігієзнавства [та ін.]; редкол.: А. М. Колодний (голов. ред.) [та ін.]. Київ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: uars.info/index.php/rs/issue/archive (дата звернення: 15.10.2020).

21. Колодний А. Феномен релігієзнавства. Монографія. Київ: Інтерсервіс, 2020. 248 с.

22. Українській Асоціації релігієзнавців двадцять. Інтерв'ю Президента УАР професора А. Колодного // Українське релігієзнавство. 2013. № 65. С. 10–21.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Fylypovych, L. (2019). *Istoriia Ukrainkoï asotsiatsii relihiieznavtsiv (UAR): postannia ta instytualizatsiia* [History of the Ukrainian Association of Religious Studies (UAR): onset and institutionalization]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 87, 80–100 (in Ukrainian).

2. Arkhiv UAR. *Istoriia. 1993-1995 rr. Planu roboty* [UAR archive. History. 1993-1995. Work plans] (in Ukrainian).

3. Babii, M. (1996). *Svoboda relihii: problemy praktychnoi realizatsii* [Freedom of religion: problems of practical implementation]. *Ukrainske relihiieznavstvo*. 1996, 1, 43–48 (in Ukrainian).

4. International Study of Religion in Eastern and Central Europe

Association. Retrieved from: <https://www.isorecea.net/about-us> (last accessed: 15.10.2020) (in English).

5. Konferentsii, sympoziumy, kruhli stoly (2002) [Conferences, symposia, round tables]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 21, 135 (in Ukrainian).

6. Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2002). *Ukrainske relihiieznavstvo v konteksti svitovoi relihiinoï nauky* [Ukrainian religious studies in the context of world religious science]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia. Istoriia. Ternopil*, 4, 8–15 (in Ukrainian).

7. Fylypovych, L. *Mizhnarodna diialnist ukrainskykh relihiieznavtsiv* [International activity of Ukrainian theologians]. Retrieved from: <https://ure-online.info/int-act-ukr-ror/> (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

8. *Bulletin International Association for the History of Religions*. (1993). 26. Retrieved from: <https://www.iahrweb.org/bulletins/IAHR%20Bulletin%2026-Sept%201993.pdf> (last accessed: 15.10.2020) (in English).

9. *Bulletin International Association for the History of Religions*. (1995). 32. Retrieved from: <https://www.iahrweb.org/bulletins/IAHR%20Bulletin%2032-July-Aug%201995.pdf> (last accessed: 15.10.2020) (in English).

10. *Bulletin International Association for the History of Religions*. (1996). 34. Retrieved from: <https://www.iahrweb.org/bulletins/BU LL34-Aug96.pdf> (last accessed: 15.10.2020) (in English).

11. Kolodnyi, A. (2019). *Istoriia Ukrainkoï Asotsiatsii relihiieznavtsiv. Do 25-littia zasnuvannia* [History of the Ukrainian Association of Religious Studies. To the 25th anniversary of the foundation]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 88, 60–73 (in Ukrainian).

12. *Statut Hromadskoi orhanizatsii "Ukrainska Asotsiatsiia relihiieznavtsiv"* [Charter of the Public Association "Ukrainian Association of Religious Studies"]. Retrieved from: <https://ukreligieznavstvo.wordpress.com/uar/> (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

13. *Ukrainska Asotsiatsiia relihiieznavtsiv: 15 rokiv naukovomu spivtovarystvu (2008)*. [Ukrainian Association of Religious Studies: 15 years to the scientific community]. K. UAR (in Ukrainian).

14. *Akademichnomu relihiieznavstvu v Ukraini – 25 rokiv: postannia i osnovni napriamky rozvytku (2016)*. [Academic religious studies in Ukraine – 25 years: the rise and main directions of development]. Kyiv: UAR (in Ukrainian).

15. Babii, M., Fylypovych, L. *Ukrainska Asotsiatsiia relihiieznavtsiv: dvadtsiat rokiv buttia – zdobutky y problemy* [Ukrainian Association of Religious Scholars: Twenty Years of Existence – Achievements and Problems]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 65, 5–10 (in Ukrainian).

16. *Arkhiv UAR. Zvity* [UAR archive. Reports]. Retrieved from: <https://ure-online.info/uarr-docs/?fbclid=IwAR380sy-elsnyVj0Gb2BAnUpWnabc2k04VuZgfZKMPFaAayWLUkHifCTnDI> (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

17. *Ukrainska relihiieznavcha entsyklopediia* [Ukrainian Encyclopedia

of Religious Studies]. *Biblioteka*. Retrieved from: <https://ure-online.info/biblioteka/> (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

18. *Istoriia relihii v Ukraini: u 10 t.* [History of religion in Ukraine: in 10 vols]. NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. Skovorody. Vid-nia relihiieznavstva. K.: Ukrainskyi Tsentrukukhovoynoi kultury, 1996-2012. Retrieved from: <https://ure-online.info/ir/> (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

19. *Ukrainske relihiieznavstvo: biuleten* [Ukrainian Religious Studies: Bulletin]. Kyiv: Interservis. Retrieved from: uars.info/index.php/uars (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

20. *Relihiina svoboda: nauk. shchorich* [Religious freedom: a scientific yearbook]. Kyiv. Retrieved from: uars.info/index.php/rs/issue/archive (last accessed: 15.10.2020) (in Ukrainian).

21. Kolodnyi, A. (2020). *Fenomen relihiieznavstva* [The phenomenon of religious studies]. Monohrafiia. Kyiv: Interservis (in Ukrainian).

22. *Ukrainskii Asotsiatsii relihiieznavtsiv dvadtsiat. Interviu Prezydenta UAR profesora A. Kolodnoho (2013)*. [Ukrainian Association of Religious Studies twenty. Interview with the President of the UAR, Professor A. Kolodnyi]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 65, 10–21 (in Ukrainian).

Receive: October 23, 2020

Accepted: November 27, 2020